

Franckesche Stiftungen zu Halle

Pavli Manvtii Commentariivs In M. Tvllii Ciceronis Epistolas Ad Diversos

Accedvnt Eivsdem Scholia Et Hieronymi Ragazonii In Easdem Ciceronis
Epistolas Commentariivs

Manuzio, Paolo

Lipsiae, A.C. MDCCLXXIX

VD18 90852230

Epistolae I.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

[urn:nbn:de:hbz:5:1-219543](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:5:1-219543)

PAVLLI MANVTII
COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS
EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR
LIBRVM VII.

EPISTOLAE I.
ARGVMENTVM.

Cn. Pompeius Magnus, iterum consul, in theatri a se exstructi consecratione, ut Pedianus, Plinius lib. 7. c. 48. Plutarchus, Dio scriptum reliquerunt, ludos dedit. Sed idem Plinius lib. 8. c. 7. datos ait in dedicatione templi Veneris Victricis: at Gellius lib. 10. c. 1. in aede Victorine dedicanda. quae controuersia ita sedatur, si templum Veneris Victricis cum theatro dedicatum putemus. nam, etsi de templo Veneris Plutarchus, ubi de theatro et ludis loquitur, mentionem nullam facit; idem tamen infra Pompeium ait, in campis Philippicis, nocte, quae proelium proxima antecessit, somniasse, ire se ad theatrum, et Veneris Victricis templum spoliis exornare. Quod autem Gellius Victoriam, non Venerem, appellat: non differre, opinor, existimauit Victoriam a Venere Victrici; quoniam utrique cognomen idem esset, Caeligenae. Itaque Varro lib. 4. de L. L. hinc, inquit, comicus: Victrix Venus, videsne haec? non quod vincere velit Venus, sed quod vincire, et vinciri ipsa. Victoria ab eo, quod superati vinciuntur. utrique testis poesis, quod et Victoria et Venus dicitur Caeligena. Ludorum igitur duo genera Pompeius dedit, vnum in theatro ipso, alterum in Circo. Graeci *ἁγῶναι*, id est, certamina, vocauerunt. Certamen autem in theatro vel scenicum erat, vel gymnicum. scenicum Pompeii fuit actione duarum tragoediarum; Clytemnestrae Attri poetae, et Equi Troiani Livi Andronici, additis Graecis Oscisque ludis: gymnicum, athletae. In Circo, qui et Hippodromus et Stadium dictus est, equorum cursus, venationes binae per dies quinque, in quibus leones quingenti caesi sunt, pugna elephantorum XX. ut ait Plinius, vel XVII. ut Dio. Nec vero dissentire quisquam putet aut a Cicerone Plutarchum et Dionem, quod

quod neque de duabus tragoediis, neque de ludis Graecis et Oseis, a Cicerone nominatis, mentionem ullam faciunt; aut Ciceronem ipsum a Plutarcho et Dione, quod musicum certamen, ab ipsis nominatum, non appellat. nam et tragoediae, et Graeci Oseique ludi in scena dabantur: scenicos autem ludos Graeci scriptores in musicum certamen incluserunt. qua de re Pollux lib. 3. τῶν ἀγῶνων οἱ μὲν γυμναστικοί, οἱ δὲ καλέμενοι σκηνικοί, ὀνομασθεῖεν ἐν Διονυσιακοῖς τε καὶ μουσικοῖς. Latine sic: certaminum alia quidem gymnastica, alia vero scenica vocata, Dionysiacae, et musica nominari possint. Obscurene docet, scenica et musica idem esse? sequitur: οἱ δ' Ἀττικοὶ ὁ ἁπλοῦς λέγουσιν, ἀγῶνας μουσικῆς, ἀλλὰ μουσικῆς id est, Attici autem non facile dicunt, certamina musica, sed musices. Non igitur Attice locutus est Plutarchus, cum dixit, ἀγῶνας μουσικῆς. nec mirum: natus enim Cbaeroneae, Boeotiae vico. at Dio Attice, θεῶν καὶ μουσικῆς, καὶ ἀγῶνας γυμνικῆς. Idem Pollux paullo post: χωρὶς δὲ, τῶν μὲν στάδιον, τῶν δὲ θεάτρων, id est, loca vero, inquit, aliorum quidem stadium, aliorum autem theatrum. Ludos enim dari solitos vel in stadio, id est, Circo, vel in theatro, significat etiam Varro in prooemio lib. 2. de re rust. Manus, ait, mouere maluerunt in theatro ac circo patres familiae, quam in fegetibus ac vinetis. Partes epistolae quattuor praecipuae sunt. Prima, gratulatio, quod ludos Marius, omnis leporis expertes, non spectauerit; secunda, ludorum descriptio; tertia, Caninii defensio, eiusque tamquam appendix, cupiditas discedendi a iudiciis. Postremus excusationis locus est, quia prolixior ludorum narratio fuerit. Annum epistolas constat esse, quo Pompeius et Crassus alterum consulatum gesserunt.

EXPLANATIO.

M. Mario] Arpinati: quod illa indicant verba: cum Oseos ludos vel in senatu nostro spectare possis. Marium Gratidium nonnulli vocant, ut sit Gratidius ille, qui legatus fuit Q. Ciceronis. quod falsum puto. non enim et Mariae gentis et Gratidiaei idem potest esse. aut igitur non is est: aut, si est, Marius Gratidianus appellari debet: et lib. 7. ad Q. Fr. epist. 1. Gratidiano legendum, non Gratidio.

Dolor aliquis corporis] Tum ex podagra, qua laborabat: ut epist. 4. tum ex alio morbo: erat enim Marius et valetudine et natura imbecillior: ut lib. 2. ad Q. Fr. epist. 10. nam, si de podagra sola lo-

queretur, dolor aliquis pedum, non corporis dixisset.

Infirmas valetudinis] Sine dolore, infra: tu mihi modo istam imbecillitatem valetudinis tuae sustenta et tuere.

Fortunae magis tribuo, quam sapientiae tuae] Cum fortuna ratio non miscetur: et, quod a fortuna est, id praeter rationem esse, dixit Aristoteles. nam ratio est earum rerum, quae vel semper, vel plerumque sunt: fortuna vero earum, quae nec semper, nec plerumque. distinguit etiam fortunam et casum idem Aristoteles. sed, haec quia non sunt huius loci, omittantur. Gratulor quidem tibi, ait Cicerone,

Dd 4

cero,

cero, sed ita, vt te non laudem, vnde enim abest consilium, ibi laus locum non habet

Animo valuisse] Quasi animo aegrotent, qui ludos mirentur.

Modo, vt] Sic lib. 16. epist. 12. *Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo vt vrbe salua.* et Terentius in Andr. Act. 2. Sc. 4. v. 6.

Modo vt possim, Dane. —

Et in Phorm. Act. 1. Sc. 2. v. 8.

— *Scies:*

Modo vt tacere possis. —

Constiterit fructus otii tui] In isto otio non fueris otiosus. quod solitum dicere maiorem Africanum, scripsit Cato: *numquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus; nec minus solum, quam cum solus esset.* Cicero lib. 3. de Offic. c. 1.

Paene solus] Cum te reliquerint ii, qui ad ludorum spectacula in urbem se contulerant.

Ex illo cubiculo tuo] Subaudi, prospectans ad ea loca, quae tibi perforasti, et patefecisti.

Stabianum] Plinius lib. 3. c. 5. *In Campano, inquit, agro Stabiae opidum fuisse vsque ad Cn. Pompeium et L. Catonem cos. pridie Kal. Maii: quo die L. Sulla legatus bello sociali id deleuit: quod nunc in villas abiit.*

Perforasti] Prospectum in Stabianum agrum aperuisti.

Seianum] Alii libri, *Senium*, vel *Senum*: quidam, *Scenam*: vnus, *Semini*: plerique, *Seianum*: quod placet: sunt enim loca hodie in agro Etrusco, *Stabianum* et *Seianum*, hodie quoque nominata, quamquam Seiani pauca apparent vestigia, nomen remansit.

Communes] Qui spectari solent ab omnibus. quid igitur mirum,

si nihil nouum spectantibus somnus irreperet?

Semifomni] Vel quia nihil nouum, vt dixi, spectarent: vel etiam, quia matutino tempore. nam verbum *interea*, ad matutina referri tempora satis constat. vt eos dicat matutina tempora spectandis communibus mimis consumpsisse, quae Marius multo et sapientius et iucundius legendo traducebat.

Tibi ipse ERN. ipse] Quinque libri veteres, *tibi ipse*. quod nonnullis placuit, vt Ciceroni magis vsitatum. Ego vtrumque probo.

Scilicet] Cum stomacho dixit.

Sp. Maecius ERN. P. Maecius] Qui poemata a mimis in scena recitanda prius iudicabat. est enim hic, vt opinor, P. Maecius Tarpa, de quo Horatius in epistola ad Pisones v. 386.

— *Si quid tamen olim*

Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures,

Et patris, et nostras, nonumque prematur in annum.

Maeci, pro Maecii. Quo loco inquit Porphyrio: *Maecius perdiligens carminum fuit aestimator.* et lib. 1. Serin. Sat. 10. v. 38.

Quae nec in aede sonent certantia iudice Tarpa.

Ludi apparatissimi] De his ludis in orat. in Pison. c. 27. his verbis: *Instant post hominum memoriam apparatissimi, magnificentissimiue ludi, quales non modo numquam fuerunt, sed ne quomodo fieri quidem posthac possint, possum vilo pacto suspicari.* Quo loco Pedianus, *Cn. Pompeii ludos, inquit, significat, quibus theatrum a se factum dedicauit, quibus ludis elephanto.*

phantorum pugnam primus omnium dedit in circo.

Honoris causa in scenam redierant] Ut ludos Pompeii honorarent, mimi veteres in scenam redierant, qui antea, ne quid aetatis vitio peccarent, in scena agere desierant. in his Galeria Copiola Emboliaria significatur, de qua Plinius lib. 7. c. 48. *reducta est*, inquit, *in scenam*, C. Poppaeo Q. Sulpicio *coff.* ludis pro salute diui Augusti votivis, annum CIV. agens: quae producta fuerat tirocinio a M. Pomponio aedili plebis, C. Mario, Cn. Carbone *coff.* ante annos XCI. et a Magno Pompeio, magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta.

Deliciae tuae] Qui tibi in deliciis et amoribus est. Titus, Vespasiani filius, amor ac deliciae generis humani, dictus est. Deliciae quoque vocabantur, ut ait Plutarchus in Antonio, festivi ferui, quibus maxime domini delectarentur.

Aesopus] Tragoedus; quem ex arte mimica H-S ducentes filio reliquisse, Macrobius lib. 2. Saturn. c. 10. prodidit. huius luxum ita notat Plinius lib. 10. c. 51. *Insignis est in hac memoria Clodii Aesopi, tragici histrionis, patina DC H-S taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone vocales, nummis VI. singulas coemptas.* Alibi cum laude a Cicerone nominatur.

Vt ei desinere per omnes homines liceret] Nemini enim placuit.

Si sciens fallo] Verba iurisiurandi per Iouem lapidem. *Lapidem enim silicem*, ut ait Festus, *tenebant iuraturi per Iouem, haec verba dicentes: si sciens fallo, tum*

me Diespiter, salua vrbe arceque, bonis eiciat, uti ego hunc lapidem. Huc spectat illud lib. 4. Acad. c. 47. *Quam rationem maiorum etiam comprobant diligentia: qui primum iurare ex sui animi licentia quemque voluerunt: deinde ita teneri, si sciens falleret, quod inscientia multa versaretur in vita.* Et hic epist. 12. *Quomodo tibi placebit, IOVEM LAPIDEM iurare, cum scias, Iouem iratum esse nemini posse?* Et Liuius lib. 21. c. 45. *Eaque ut rata scirent fore, agnum laeua manu, dextera silicem retinens, si falleret, Iouem ceterosque precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset. secundum precationem, caput pecudis saxo elisit.* Et lib. 22. c. 53. *Stricto super capita consultantium gladio, Ex mei animi sententia, inquit, ut ego rempublicam populi Romani non deferam, neque alium ciuem Romanum deferere pariar. Si sciens fallo, tum me, Iupiter Optime Maxime, domum, familiam, remque meam pessimo leto afficias!* Et Gellius lib. 1. c. 21. *Iouem lapidem, quod sanctissimum iusiurandum est habitum, paratus ego iurarem, Virgilium hoc numquam scripsisse.* Quibus locis mendum cognoscitur in historia Polybii lib. 3. non enim *Δία λίθον*, legendum est, ut Perotus interpres credidit, qui vertit, *per lapidem*, sed *Δία λίθον*, id est, *Iouem lapidem*. Graeca verba subscribam; ut hoc etiam testimonio perantiquus in foederibus percutiendis iurandi mos comprobetur. Παλαιός Δία λίθον, κατά τι παλαιόν έθος, επί δε τώτω τον άρην, και τον έυσάκων. έστι δε το, Δία λίθον, τοιαύτον. λαβών εις την χείρα λίθον ο ποιέμενος

μενος τὰ ὀρεκτὰ περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὴν ὁμοῦ δημοσίᾳ πίπτει, λέγει τὰδε· Εὐδοκῶντι μὲν τ' ἀγαθὰ· εἰ δ' ἄλλως διανοηθῆιν τι, ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίαις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων, ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι ὅπως, ὥς ὅδε λίσσος νῦν. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρὸς.

Reliquos ludos] Quos cum saepe videris; quales hi fuerint, potes conicere. quamquam hi quidem hilaritatis minus etiam, quam mediores ludi, habuerunt.

Sexcenti] Numerus finitus pro infinito: vt Asinius lib. 10. epist. 31. *Sexcentis locis excutimur: deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii.* et Cicero saepe.

Muli] Troica praeda onusti. nam in Clytemnestra, Attii poetae tragoedia, vt ex Nonio cognoscitur, redivit ostendebatur Agamemnonis in patriam ab excisa Troia.

In Equo Troiano] Tragoedia Liuii Andronici. nominatur et epist. 16. *In Equo Troiano scis esse in extremo, Sero sapiunt.*

Craterarum tria millia] Ex eadem praeda. *Cratera craterae*, hic, et lib. 4. in Ver. c. 59. *Crateras ex aere pulcherrimas ex omnibus aedibus sacris Syracusis abstulit.* at *crater crateris* apud poetas, vas fuit et pottorium, et quo diis libabatur.

Armatura varia] Pro genere armorum posuit, vt lib. 6. ad Attic. epist. 1. *Habet cohortes quadringenarias, nostra armatura triginta.* Et Hirtius de bell. Alex. c. 34. *Adiungit Cn. Domitius legioni xxxvi. duas ab Deiotaro, quas ille disciplina atque armatu-*

ra nostra complures annos constitutas habebat, equitesque centum.

Operam dedisti Protogeni] Legentem Protogenem audisti. Sic in Bruto c. 89. *Ego, iuris civilis studio, multum operae dabam* Q. Scauolae, P. F. Et ibidem infra: *Moloni Rhodio Romae dedimus operam.*

Haud paullo plus] In exprimendis rebus perspicue maioribus, hoc Cicero delectatur genere loquendi, vt lib. 5. ad Attic. epist. 20. *Alexander, imperator haud paullo melior, quam aut tu, aut ego.* Et in Oratore c. 44. *Haud paullo maior scriptor, Plato.* Et lib. 2. ad Attic. epist. 12. *Civis haud paullo melior, quam isti nostri adiuvatores.*

Non enim] Non connexio eiusdem rei, quasi causa exponatur superioris sententiae, sed transitus est ad aliam, vt post: *Nam quid ego te athletas patem desiderare?*

Graecos] De ludis Graecis lib. 16. ad Attic. epist. 5. *Rumoris nescio quid afflauerat, commissione Graecorum, frequentiam non fuisse: quod quidem me minime fessellit.* scis enim, quid ego de Graecis ludis existimem. Sed ludos illos Bruti praetoris absentis nomine, hos a consule Pompeio video datos esse. quo licet intelligere, ordinarios non fuisse, verum arbitrato magistratum, vt Oscos etiam, communis laetitiae causa dari solitos.

Oscos ludos] Tria ludorum genera Pompeius dedit, Latinos, Graecos, Oscos, diuersos scilicet lingua, sermone, et amictu. itaque Ennium gloriari solitum ait Gellius lib. 17. c. 17. tria corda se habere, quia tres linguas calleret, Latinam, Graecam, Oseam. *Osci a*

regione

regione
vocat
ludici
delect
4. An

Cu
nostro
caussa
que C
debu
indig
strina
tera
tur e
Mari
dire
dos f
dicit
nator
prop
tem a
vt G
suam

A
tasse,
vimu
men
Grae
rium
corp
giture
pugil
los d
quoc

Ip
Ca
tami
O
sum
athle
etum
qui
mox
dein
tum

regione Campaniae, quae est Oſcos, vocati ſunt, vt inquit Feſtus. Oſcum ludicrum leiſſimae apud vulgum delectationis appellat Tacitus lib. 4. Annal. c. 14.

Cum Oſcos ludos vel in ſenatu noſtro ſpectare poſſis] Duae ſunt cauſae, quibus neque Graecos neque Oſcos ludos Marius deſiderare debuerit: prior in ipsis ludis, quod indigni ſint, qui a viro graui doctrinaque expolito ſpectentur. altera non in ipsis ludis eſt, ſed petitur extrinſecus: quia Oſca verba Marius vel in ſenatu Arpinati audire poſſet; (non enim Oſcos ludos fieri in Arpinati ſenatu Cicero dicit, ſed iocatur in Arpinatum ſenatorum linguam, Oſca miſtam propter vicinitatem) a Graecis autem alieno animo eſſet, vsque eo, vt Graecam viam, cum ad villam ſuam iret, libenter vitaret.

Athletas] Quos in theatro ceſſaſſe, Dionis teſtimonio iam probauimus. Athleticum autem certamen Olympiae Hercules inuenit. Graece *πένταθλον*, Latine *quinqueritium* dicebatur, quia certationes corporum eſſent, vt in Polluce legitur, quinque rebus, curſu, luſta, pugilatu, ſaltu, diſco. ideo *πένταθλος* dictus eſt Democritus Abderita, quod exercuiſſet phyſica.

Ipſe] Dator ludorum.

Conſtitetur] Quia pauci eo certamine delectati.

Operam et oleum] Laborem et ſumptum. oleo enim vngebantur athletarum corpora. id primo dictum in vna re, de athletis ſcilicet, qui labore et ſumptu exercitati, mox interdum parum probarentur; deinde ad omnia ſimilia translatum eſt, in quibus et operae et

ſumptus iacturam factam eſſe conſtaret. Plautus in Poen. Aët. I. Sc. 2. v. 119.

— *Tum pol ego et oleum et operam perdididi.*

Venationes] In quibus leones quingentos interfectos eſſe, auctor Plutarchus, et Dio lib. 39.

Binae per dies quinque] Binae, quia mane datae, poſt meridiem inſtauratae ſunt.

Homini polito ERN. politico] Si veteribus libris habenda fides eſt: in omnibus, et quos olim vidi, et quibus nunc vtor, ita legitur, ſi de ſententia laboramus: cauſae nihil video, cur non placeat, *homini politico*. valet enim, viro graui, et in republica verſato. Mediceus liber, *homini polito*: quod eſt, eleganti.

A valentiſſima beſtia] A leone. *Venabulo*] Telum venantium, lato ferro. Virgilius lib. 4. Aen. v. 131.

Retia rara, plagae, lato venabula ferro.

Transuerberatur] Transiicitur.

Elephantorum] Quos XX. vt Plinius ait, vel, vt Dio, XVIII. Pompeius in Circo dedit.

Admiratio] Tantarum belluarum adſpectu.

Quin etiam] Contrarium ſubiungitur: nam delectatio cum laetitia eſt, miſericordia cum dolore.

Miſericordia quaedam] Quaedam, dixit, quia proprie miſeremur noſtri ſimilium, non brutorum. Cauſam huius miſericordiae Plinius exponit his verbis lib. 8. c. 7. *Amiſſa fugae ſpe, miſericordiam vulgi inenarrabili habitu quaerentes ſupplicauere, quadam ſeſe lamentatione complorantes, tanto populi*

puli dolore, vt oblitus imperatoris ac munificentiae bonori suo exquisitae, flens vniuersus consurgeret, dirasque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur. Eadem fere Dio, Plutarchus hanc rem breuiter attigit.

Ludis scenicis] Ludos scenicos vocat, Clytemnestram, et Equum Troianum, itemque Graecos et Ofcos ludos. Hic quaero: si ludi sunt inter dies festos, quod Macrobius lib. 1. Saturn. c. 16. scriptum reliquit; et festi dies, iidem sunt nefasti: quod idem tradidit; qui potuit Caninii causam Cicero ludis scenicis, id est, nefastis diebus, agere? nam iudicia fastis tantum diebus fiebant: nefasti autem fastis oppositi. Non deest, quod respondeam. Ludi non omnes, sed anniuersarii tantum inter dies festos fuere, ludi autem Pompeii non anniuersarii, sed extra ordinem dati, cum theatrum templumque Veneris Victricis dedicaret. itaque per eos dies iudicia fieri licuit. Exoritur altera quaestio: si ludos Cicero spectauit, quo modo Caninium defendit? Potuit ante meridiem defendere, post meridiem spectare.

Ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse] Ne tu me putes ludorum diebus, non dicam beatum, sed omnino liberum fuisse.

Dirup] Prae labore, et contentione.

Galli Caninii] Quem Athenis postea vidit in Ciliciam proficiscens. lib. 2. epist. 8.

Tam facilem] Facilem populum non habeo, quia non licet mihi a

caussis discedere: cogor enim defendere, quos nolim.

Ambitio] Causis enim agendis multorum sibi amicitias comparavit; quorum ope summos honores consecutus est: vt in Commentario Q. Ciceronis de petitione consulatus c. 6.

Vita nulla est] Prorsus iniucunda vita est: vt mihi viuere non videar.

Neque enim fructum ullum laboris ex his exspecto ERN. exspecto] Sic olim restitui, cum in omnibus antiquis libris viderem, sicuti nunc etiam video, *ex his peto.*

Homines non optime de me meritos] Gabinium significat, quem rogatu Pompeii defendit, cum ab eo consule oppugnatus et eiectus esset. In oratione pro Postumo c. 8. defensum a se Gabinium, ait, non tam vt Pompeio gratificaretur, quam vt bona fide rediisse videretur in gratiam. Ad Vatinius quoque spectauit, quem, Caesare contendente, reum defendit. lib. 1. epist. 9. *De Vatino*, inquit, *primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium.* — *post autem Caesaris, vt illum defenderem, mira contentio est consecuta.* Et ipse Vatinius, cum Ciceroni odio fuisset, mox eo se patrono absolutum, fatetur lib. 5. epist. 9. Et Valerius lib. 4. c. 2. *Cicero Gabinium, repetundarum reum, summo studio defendit, qui eum in consulatu suo urbe expulerat. idemque P. Vatinius, dignitati suae semper infestum, duobus publicis iudiciis tutatus est.* Et Quinctilianus lib. 11. c. 1. *Dixit Cicero pro Gabinio et P. Vatino, inimicissimis antea sibi hominibus, et in quos*
oratio-

orationes etiam scripserat. Diuus etiam Hieronymus contra Rufinum recitat locum ex oratione Ciceronis pro Gabinio.

Et laudo vehementer, et probo] Vide illud lib. 5. epist. 20. *Quam omnes non solum probant, sed etiam laudant.*

Lepore tuo] Lepor in verbis proprie dicitur, ad alia tamen transfertur, quae delectationem afferant: vt, homo omni lepore ac venustate affluens. et, propter cultum amicitumque lasciuiorem, pueri lepidi ac delicati vocantur orat. 2. in Catil. c. 10. Et sit lepide illa ex-
siccatorum. lib. 2. ad Attic. epist. 3. quod refertur ad iucunditatem eorum, qui ex angustis fenestris prospicerent.

Molestissimas] Huius molestiae praecipuam causam dixit, quod eos etiam, quos nollet, defendere cogetur.

Quibus si me relaxaro] Lib. 16. ad Attic. epist. 16. *Si te occupatione ista relaxaris.*

Exsoluam] Non omnino occupationibus expediri, sed impediri minus vult. plus enim, exsoluere, quam relaxare; contraria vero, relaxare, et adstringere, vt lib. 10. ad Attic. epist. 6. Pater nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat.

Quid sit humaniter viuere] Non refero humaniter, ad eam virtutem, qua qui praeditus est, facilem se omnibus praebet, comiter excipit benignum, complectitur, vultu, verbis, re neminem laedit: sed accipio humaniter, pro inuicem simul et honeste, cum iis voluptatibus et studiis, quibus animus quidem remittitur, numquam tamen a virtu-

te disiungitur. *humaniter* et *humane* dixit Cicero: sed vtitur esse humane, et cum quadam licentia dictum humaniter, sicut a Terentio in Andr. Act. I. Sc. 1. v. 47. *duriter* pro *dure*, ostendit Augustinus in libro de Grammatica.

Istam imbecillitatem valetudinis] Valetudinem istam infirmam, dixit lib. 14. epist. 2.

Sustenta] Apte et proprie: nisi enim sustentetur quod imbecillum est, facile concidit.

Villas obire] Pro *adire*: quamquam voluntatis et studii plus est in *obire*, quam *adire*: vt cum alibi dixit, *obire cenas, obire colonias*. Interdum valet *exsequi*.

Haec ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te] Dixi iam, similitudine locorum indaganda, copiam ali, et ingenium excitari. quare, si quid in hoc genere pro nostro instituto, studii operaque ponimus; non *oliget*, vt opinor, nostra industria, sed cum aliquo fortasse studiorum fructu collocatur. In epistolarum clausula solet excusationem Cicero aliquam asserre, vel quia longior fuerit, vel quia liberior in scribendo. prioris generis exemplum est hoc, et illud lib. 6. epist. 4. *Sed haec satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. facit autem non loquacitas mea, sed beneuolentia longiores epistolas.* Et lib. 3. epist. 10. *Sed haec haecenus. pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt.* Cato etiam lib. 15. epist. 5. excusationem quaesivit, quasi longior fuisset. *Haec ego, inquit, idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, vt, quod maxime*